

Gemeenschapsvorming binnen de Vlaamse Rode Valkenbeweging

Hoe ‘kweken’ we overtuigde aanhangers van het socialisme? Dat was voor de socialistische organisaties, en zeker voor de partij, de hamvraag. Ook de Rode Valkenbeweging probeerde als socialistische jeugdbeweging hierop een antwoord te formuleren. Ze vertrok van het idee dat ze vroeg moest beginnen om de normen en waarden van het socialisme te integreren in de identiteit van jongeren. De organisatie zette daarom in op twee doelen: het overbrengen van het socialistische gedachtegoed en het creëren van een band tussen de leden van de jeugdbeweging. In deze bijdrage gaan we na of ze in haar opzet is geslaagd. We doen dat vanuit het ruimer kader van gemeenschapsvorming, op basis van enkele indicatoren. Uit getuigenissen van oud-leden blijkt dat de beweging een grote impact had: voor vele getuigen blijft de band met de andere leden tot vandaag voortleven. De meerderheid is ook nog steeds overtuigd socialist en blijft de basisprincipes van de Rode Valkenbeweging als een leidraad in het leven hanteren.

Affiche voor ledenwerving bij de Rode Valken, uitgegeven in 1950. (Amsab-ISG, Gent)

SLUIT AAN BIJ

DE VALKEN

INLICHTINGEN - HIER

Lidkaart van Julien Van Nevele, die aanwezig was op de Tweede Internationale Dag van de Socialistische Jeugd in Wenen in 1929. Daar groeide het initiatief om ook in België een Rode Valkenbeweging op te richten. (Amsab-ISG, Gent)

In 2010 gaf Pascal Smet, toenmalig Vlaams minister voor Jeugd, de opdracht om de rol en het belang van de jeugdbeweging in Vlaanderen te onderzoeken. De conclusie van de studie was positief: de jeugdbeweging blijft een populaire keuze voor de ontspanning van jongeren, de ledenaantallen blijven relatief stabiel en de toestand van de lokalen en terreinen valt goed mee. Vlaanderen bouwt hiermee voort op een lange traditie. Het kent een breed gamma van jeugdbewegingen waaruit jongeren kunnen kiezen. De FOS Open Scouting, Chiro, Katholieke Landelijke Jeugd (KLJ), Katholieke StudentenActie (KSA) (de vroegere Katholieke Studerende Jeugd - Katholieke StudentenActie - Vrouwelijke Katholieke Studerende Jeugd (KSJ-KSA-VKSJ)) en Scouts en Gidsen Vlaanderen bereiken het grootste deel van de georganiseerde jeugd.¹ Opmerkelijk: in deze lijst vinden we geen enkele socialistische jeugdbeweging. Voor veel mensen klinkt de naam 'Rode Valken' weinig of niet bekend in de oren. Dat is niet verrassend aangezien deze socialistische jeugdbeweging nooit een grote massa heeft aangetrokken. Ze wilde voor haar leden in de eerste plaats een inhoudelijke rol spelen, maar kon hier nooit een kwantitatief succes aan verbinden.

Het landschap en de invulling van de jeugdbewegingen hebben in de voorbije eeuw serieuze veranderingen doorgemaakt. Vandaag zetten ze vooral in op ontspanning en zijn ze eerder apolitek, een tendens die zich doorzette vanaf de jaren 1960 en 1970. Jongeren voelden toen steeds minder voor een ideologische en pedagogische insteek. Om relevant te blijven, moesten jeugdbewegingen op dat vlak gas terugnemen.² Ook de Rode Valken volgden noodgedwongen deze trend, waardoor de beweging voor een deel afstapte van haar aloude traditie: haar leden socialistisch opvoeden.

Die traditie begon met de Oostenrijker Anton Tesarek. Hij zag het belang van jeugdwerk in en richtte in 1925 de eerste Rode Valkenbewegingen op. Voor Tesarek vormden onafhankelijkheid en vrijheid de twee kernwaarden van de beweging. De Rode Valken belichaamden perfect wat hij wilde realiseren: een pedagogisch verantwoorde beweging die kinderen plezier bracht en hen onderdempelde in de socialistische normen en waarden.³ Verschillende pedagogen en politieke wetenschappers beseften het belang van de leeftijd waarop jongeren actief zijn in een jeugdbeweging voor hun politieke vorming.⁴ De Valken en Pioniers – de oudere

leden vanaf 16 jaar – richtten zich dan ook op kinderen en jongeren van 8 tot 21 jaar. Hoewel de beweging nooit een massa heeft bereikt, betekende het lidmaatschap veel voor haar leden. Martine Vermandere schreef hierover: 'De jeugdbeweging heeft een kern van mensen gecreëerd die hun ideologie via hun levensstijl aan anderen hebben doorgegeven. De socialistische jeugdbeweging is dus wel degelijk in haar poging geslaagd een opvoedingsinstituut te zijn voor een deel van de socialistische jongeren.'⁵

In dit artikel willen we nagaan hoe en in welke mate gemeenschapsvorming binnen de Rode Valken heeft plaatsgevonden. We kijken daarbij ook naar de duurzaamheid van de doorgegeven normen en waarden. Om de gemeenschapsvorming zo volledig mogelijk te schetsen, combineren we twee perspectieven met elkaar: die van de organisatie en die van de leden. Op basis van de beschikbare archieven beschrijven we wat de beweging, impliciet of expliciet, probeerde te realiseren op dit vlak. Via getuigenissen krijgen we zicht op de beleving van de leden.

We selecteerden veertien respondenten, op basis van een geografische spreiding: zeven respondenten waren afkomstig uit het Gentse, vier uit het Antwerpse en drie uit de omgeving van Aalst. We streefden ook naar een genderevenwicht, evident voor een beweging waar co-educatie – jongens en meisjes in eenzelfde groep – een van de centrale pijlers vormde. Om eventuele evoluties te kunnen waarnemen, hadden we ook aandacht voor het intergenerationale aspect. Dit artikel bestrijkt de periode 1929 tot 1978, van de oprichting van de Rode Valken in België tot het jaar waarin de laatste respondent afzwaaide. Sommigen onder hen zijn erg lang lid geweest, anderen waren dat slechts enkele jaren.

Evolutie van culturele socialistische jeugdgroepen

Het verhaal van de Rode Valken begint bij de Arbeidersjeugd, een jongerenbeweging die zich afscheidde van de puur politieke Socialistische Jonge Wachten. De leiding van de Arbeidersjeugd wilde veel meer aandacht besteden aan cultuur en aan normen en waarden. In Antwerpen en Gent werden daarom in 1923 de eerste Arbeidersjeugdgroepen opgericht. Ondanks aanzienlijke ideologische verschillen met de Jonge Wachten besepte de leiding van beide groepen dat verdeeldheid tot zwakte zou leiden. De Arbeidersjeugd sloot zich daarom opnieuw aan bij de Nationale Federatie van de Socialistische Jonge Wachten. Maar al snel vormde de steeds luider klinkende stem van het culturele alternatief een bron van grote ergernis voor de politieke Jonge Wachten. De Arbeidersjeugd, intussen sterk gegroeid, scheidde zich opnieuw af en ging voortaan als het Arbeidersjeugdverbond autonoom zijn weg binnen de socialistische jeugdgroepen.⁶

In 1929 gaf de Arbeidersjeugd groen licht om binnen de eigen rangen een Rode Valkenbeweging op te richten in Antwerpen. Dat gebeurde nadat een delegatie tijdens de Weense Jeugdfeesten de Rode Valken van dichtbij had geobserveerd.⁷ Dankzij Tesarek waren de Valken er al een tijdje actief. Tesarek streefde met de beweging in de eerste plaats naar een betekenisvolle vrijetijdsbesteding voor kinderen uit arbeidersmilieus. Aansluitend bij de toenmalige pedagogische opvattingen wilde hij de jonge leden ook betrekken bij de organisatie van de beweging.⁸ Kinderen moesten hun eigen kansen zoveel mogelijk leren benutten, terwijl ze zich bewust werden van hun beperkingen. Ze moesten zich geheel kunnen ontplooiën, zowel in het onderwijs als in hun vrije tijd.⁹ Of om Marc Depaepe en zijn

medeauteurs te parafraseren: de opvoeder moest niet langer een herder zijn die actief de richting van de kudde bepaalt, maar een tuinier die zijn plantjes autonoom laat groeien maar ze wel ondersteunt.¹⁰ Hoewel het ledental groeide, bleef het een zeer bescheiden beweging.¹¹ De bezielers achter de Valken hadden echter weinig moeite met die omvang. Ze wilden in de eerste plaats een ideologisch sterke beweging uitbouwen. Kwantitatief succes was mooi meegenomen, maar was geen must.¹² Enkele jaren later, tijdens de Tweede Wereldoorlog, werd de werking grondig verstoord. De Duitse bezetter tolereerde geen linkse jeugdbewegingen, waardoor de Valken en Pioniers werden ontbonden. Heel wat afdelingen zetten hun activiteiten echter clandestien voort. Daarnaast gaf het partijbestuur van de socialisten de leiding de opdracht om een naoorlogs jeugd kader uit te denken.¹³

Meteen na de bevrijding werd een nieuwe koepelorganisatie opgericht: de Socialistische Jeugd. Het primaire doel bleef hetzelfde: op een recreatieve manier de socialistische normen en waarden overbrengen. Het ledenaantal ging omhoog. Veel jongeren sloten zich in de toenmalige context, de heropbouw van het land na de Tweede Wereldoorlog, aan.¹⁴ Er werd hun een duidelijk traject voorgespiegeld: van 8 tot 16 jaar waren de leden Rode Valk, van 16 tot 21 jaar Pionier en van 21 tot 30 jaar Jongsocialist. De politieke insteek van de laatste groep botste echter met de eerder cultureel georiënteerde Rode Valken en Pioniers.

De organisatie moedigde de oudere leden ook aan om leiderscursussen te volgen. Het leiderstekort bij de Valken bleek immers chronisch.¹⁵ Eind jaren 1950 werd de Socialistische Jeugd geconfronteerd met een nieuwe uitdaging, die zich tijdens de jaren 1960 doorzette: de jongeren hadden het stilaan gehad

met de ideologische en opvoedkundige focus. Om hun leden te behouden, moesten de organisaties dus een nog recreatiever richting inslaan. De Socialistische Jeugd reageerde met een nieuwe institutionele hervorming: de Valkenbeweging werd de overkoepelende organisatie, met de Jongvalken, Rode Valken en Kernvalken (de vroegere Pioniers) onder haar vleugels. In 1966 werd het Socialistische Kinder- en Valkenverbond officieel opgericht. Het bracht alle kindergroepen, hobbyclubs en deelgroepen van de Valken samen.¹⁶ De Socialistische Partij, die altijd een wat afstandelijke relatie had onderhouden met de Socialistische Jeugd, werd nauwer betrokken, vooral op het vlak van financiën en infrastructuur.¹⁷ De top zag in dat de jeugdbeweging potentiële leden voor de partij kon kweken.

Hiermee waren de problemen echter niet van de baan. In 1968 splitsten de kindergroepen en hobbyclubs zich opnieuw af, waardoor de Valkenbeweging zich nog amper kon uitbreiden. Hoewel de organisatie stappen zette in een recreatiever richting, bleef ze toch vasthouden aan enkele ideologische praktijken, zoals de Rode Valkenproef als overgangsritueel. Tegelijk leek ze zich definitief neer te leggen bij de selecte groep waarbinnen ze kon rekruteren.¹⁸ Steeds meer groepen zijn intussen verdwenen, maar in het Antwerpse en in Brugge is de beweging nog steeds actief.¹⁹

Gemeenschapsvorming

Het concept 'gemeenschap' dekt vele ladingen. Binnen de sociale wetenschappen bestaat geen absolute overeenstemming over wat het begrip precies inhoudt.²⁰ Wij kozen vier factoren die als indicatoren voor gemeenschapsvorming kunnen dienen. Ten eerste is er de factor 'participatie'. Dit lijkt de logica zelve: hoe kan een gemeenschap

Leiderscursus bij de Rode Valken, ongedateerd. (Amsab-ISG, Gent)

bestaan als de leden niet deelnemen aan het proces?²¹ Politicologen, zoals de Amerikaan Robert Putnam, benadrukken dan ook het belang van participatie en sociaal engagement voor een gezonde gemeenschap. Samenwerking en cohesie gaan hierbij hand in hand. Tegelijk ziet Putnam met lede ogen aan hoe mensen door de moderne technologieën, de hoge eisen aan werknemers en andere factoren zich steeds minder verbonden voelen met 'een gemeenschap'.²²

De tweede factor is 'de link met de eigen identiteit'. Die veronderstelt dat lidmaatschap van een gemeenschap niet oppervlakkig is en dat het mee de identiteit vormgeeft. Klassiek is de visie dat lidmaatschap van een gemeenschap wordt bepaald door de omge-

ving, een idee dat zo oud is als het gemeenschapsonderzoek zelf. Vanuit de kritiek dat deze invulling te statisch en determinerend is, onderstrepen onderzoekers als John Walsh en Steven High het belang van netwerken bij gemeenschapsonderzoek.²³ Niemand is immers slechts lid van één gemeenschap. Elk individu cumuleert gelijktijdig verschillende lidmaatschappen. Een lidmaatschap kan dus betekenis hebben voor de eigen identiteit, zonder dat het helemaal bepalend is. Welke identiteit op een bepaald moment dominant is, hangt vaak af van de context.²⁴

'Wij-zij-denken', een fenomeen van alle tijden, komt op de derde plaats. Mensen hebben het gevoel dat ze andere leden van de gemeenschap 'kennen' of er ten minste

overeenkomsten mee hebben. Wie daarbuiten valt, is dus niet bekend en is in essentie anders: 'Onbekend maakt onbemind.' Maar verschillen tussen gemeenschappen hoeven niet negatief te zijn. Onwetendheid ligt vaak aan de basis van het wantrouwen bij confrontaties met iets 'vreemds'. Onbekend maakt dus eerder onbegrepen.²⁵

Ook symboliek is een belangrijke indicator van gemeenschapsvorming. Met (uiterlijke) symbolen kunnen de leden zich bij uitstek identificeren met de gemeenschap.²⁶ Zo komen liederen en uniformen vaak voor, naast personen en gebouwen.

Rode Valkenleiding bevordert samenwerking

Passen we deze vier factoren nu toe op de Rode Valkenbeweging, dan zien we dat participatie er sterk werd aangemoedigd. Vooral de leiders trokken de jongeren mee in de beweging. Voor de oorlog was de voorbereiding van de leiders beperkt: ze werden zonder goede pedagogische vorming het veld ingestuurd. Na de oorlog voorzag de beweging wel in wat meer scholing.²⁷ Het duurde echter tot eind jaren 1950 voor er echt geïnvesteerd werd in een goede opleiding met de oprichting van het Socialistisch Jeugd-leidersinstituut (SJI).²⁸ Dit instituut legde zich vooral toe op de opleiding van leiders voor de Rode Valken en Pioniers, maar ook de socialistische jeugdhuisen werden erbij betrokken.²⁹ Het bood algemene cursussen voor de gewone leiding aan naast gespecialiseerdere vormingen rond bijvoorbeeld sport en cultuur.³⁰ De opleiding zette vooral in op de ideologische en pedagogische vorming van de kandidaat-leiders. Ze hamerde erop dat de leiders de directe theoretische vorming voor de jongeren zo beperkt mogelijk moesten houden: de jeugdbeweging moest in de eer-

ste plaats geassocieerd worden met plezier. De opvoedkundige taak van de leiders was echter niet min. Zij moesten aan verschillende onderwerpen aandacht besteden, gaande van de basisprincipes uit de Rode Valkenwet tot cultuur, en kregen praktische richtlijnen mee om de activiteiten vorm te geven. Muziek, zang en dans waren populair bij de Valken en Pioniers. Volgens Julien Van Nevele, een van de voortrekkers die zich toegedeed op muzikale vorming, versterkte samen zingen de band tussen de leden. De jongeren moesten muziek beoefenen, beluisteren en beleven. 'Het verklaren der liederen geeft u daarenboven gemakkelijk gelegenheid over begrippen te spreken welke de basis uitmaken waarop de verdere socialistische levensbeschouwing der jongeren dient uitgebouwd', aldus Van Nevele.³¹ Dans, en vooral volksdans, sloot hier mooi bij aan. De leden konden fysiek participeren. Zo leerden jongens en meisjes binnen een gemengde jeugdbeweging op een gepaste manier met elkaar omgaan. Volksdans was dus tegelijk ontspannend en opvoedend.³² Hetzelfde gold voor kamperen, dat recreatie combineerde met ideologische en pedagogische inzichten.

Ook de ideologische dimensie was in de opleiding aanwezig. Er werden verschillende cursussen maatschappijleer voorzien, waarin de socialistische principes, organisaties en belangrijke figuren werden toegelicht.³³ Daarnaast werd de leiding ook aangespoord om de leden mee te nemen naar socialistische optochten, zoals op 1 mei.³⁴

Ten slotte kregen de leiders in spe cursussen groepsdynamica om de goede verhoudingen binnen de eigen horde te bevorderen.³⁵ Samenwerking en vertrouwen moesten competitie en concurrentie uitschakelen. De leiders stonden er natuurlijk niet alleen voor. Zij hadden elkaar om ervaringen uit te wisselen. En wanneer de Valken naar grote kampen

gingen, was de organisatie er aanwezig om hen bij te staan.³⁶

De theoretische initiatieven en ideeën moesten natuurlijk navolging krijgen in de praktijk. Heel wat respondenten zijn na hun Rode Valkentijd leider geworden en kunnen dus goed de situatie toelichten. Volgens hen waren de opleidingen niet erg uitgebreid en bereikten ze niet iedereen die leider wilde worden. Dit was zeker het geval vóór de oprichting van het SJI. Volgens de respondenten was dat ook te wijten aan het chronische tekort aan leiders. Ondanks haar goede bedoelingen wilde de organisatie de leiding ook niet te veel belasten.³⁷ Latere generaties leken wel te profiteren van de oprichting van het SJI.³⁸

De meeste respondenten herinneren zich nog goed hoe het er tijdens de verschillende opleidingsweekends aan toeging. De vorming gaf hun een nuttige voorbereiding. Toch leerden ze vooral uit de praktijk. Willy Seeuws, oud-leider en voormalig secretaris van het SJI, benadrukt de persoonlijkheid van de leiders.³⁹ Roland Vandeweghe, oud-lid en oud-leider, herinnert zich dat de vorming vooral focuste op de omgang met de kinderen en jongeren. De aspirant-leiders discussieerden wel over het socialisme, maar dat vormde zeker niet de kern van de opleiding.⁴⁰ Volgens Jacqui Cottyn, oud-leider en secretaris-generaal van de internationale Valkenorganisatie, kwam de socialistische ideologie wel vaak ter sprake: Hoe is die ontstaan? Wie zit erachter?⁴¹ Elie Bradt getuigt dan weer dat hij zelf 'niet al te socialistisch overtuigd was' en ook niet probeerde om het socialisme bij zijn horde over te brengen.⁴² Anderen deden dat wel, op een speelse manier.

Wat de ideologische insteek van de leiding ook was, een lid van de Valken kon volgens de getuigen deelnemen aan een gevarieerd aanbod van activiteiten die de groepssfeer

versterkten. Zondag was de vaste dag waarop de Valken samenkwamen; voor de oudere Valken kwamen er soms donderdag en zaterdag bij. De leden leken er echt naartoe te leven. Voor respondent Nelly Van Royen was de gedachte dat ze een bijeenkomst moest missen vreselijk: 'Amai, het idee dat ik niet zou kunnen gaan, omdat ik te veel werk had voor school, dat was een stimulans om vlug en goed te werken zodanig dat ik op mijn donderdagavond kon gaan volksdansen.'⁴³ Meerdere respondenten vertelden ook over hun leuke ervaringen bij het volksdansen, zeker op speciale gelegenheden, zoals de winterse zonnwende. Zingen was nog zo'n favoriete activiteit. De leden konden putten uit een uitgebreid repertoire met een goede balans tussen socialistische en ontspanningsliederen. De ideologische liederen werden vaak toegelicht, zodat de leden ook de context en de betekenis meekregen.⁴⁴

Zingen bleek ook een opvoedkundig middel dat participatie en verbinding versterkte. 'De discipline van het samen zingen, dat is op zich al heel bijzonder. [...] Dat is een pedagogisch project op zich', benadrukt Willy Seeuws.⁴⁵ De leden zongen niet alleen. Volgens hem leerden ze de muziek ook beluisteren en beleven. Onder meer door de liederen waren de Valken en Pioniers 'een echte pedagogische, culturele beweging van een, achteraf beschouwd, hoog niveau'.⁴⁶ De muzikale beleving heeft zeker indruk gemaakt: verschillende leden zijn nadien nog lid geworden van socialistische muziekorganisaties, zoals het Trommelkorps Bert Van Hoorick in Aalst of het Gentse koor Morgenrood. Zo treedt Willy Seeuws, als dirigent en grote bezieler van Morgenrood, nog jaarlijks aan de vooravond van 1 mei met zijn koor op in Gent, aan het standbeeld van Pierre De Geyter, de componist van de Internationale.⁴⁷ Ook het in 1961 opgerichte Trommelkorps Bert Van Hoorick eert zijn

Rode Valkenkamp
in Wezemaal, 1932.
(Amsab-ISG, Gent)

stichter met naam en daad. De leden figureren nog vaak in het Aalsterse straatbeeld onder leiding van Patrick De Smedt.⁴⁸

Naast de muziek bekrachtigden de kampen het samenzijn en de samenwerking van de leden. Voor de Valken en Pioniers werden nationale en internationale kampen georganiseerd. De nationale kampen gingen vaak rond Pinksteren door op het terrein in Lichtaart en waren voor de leden dé gebeurtenis van het jaar. Uit heel Vlaanderen kwamen de Valken en Pioniers er samen, en ook uit Wallonië was een delegatie aanwezig. De verschillende afdelingen verbroederden er met sport en spel. Vooral tref- en volleybal waren populair omwille van de nadruk op samenwerking.⁴⁹ De internationale kampen waren nog grootser opgezet. De internatio-

nale Valkenorganisatie IFM-SEI probeerde deze bijeenkomsten zoveel mogelijk te ondersteunen. Hier smeedden veel respondenten internationale vriendschappen die nog vele jaren standhielden.⁵⁰

De internationale kampen gaven ook minderbemiddelde jongeren de kans om te reizen en andere culturen te leren kennen en respecteren. Voor Jacqui Cottyn vormde dit internationale perspectief een aanzienlijke bijdrage aan zijn persoonlijke ontwikkeling. Als secretaris-generaal van het IFM-SEI zette hij dan ook zoveel mogelijk in op internationale uitwisseling. Zelfs midden in de Koude Oorlog werden contacten onderhouden met de communistische jongerenbewegingen. Palestijnse en Israëliëse delegaties leerden dan weer evenveel van elkaar als de Euro-

Dansende Rode Valken op de Kesselse bergen, ongedateerd. (Amsab-ISG, Gent)

pese Valken bijleerden over het conflict in het Midden-Oosten.⁵¹

Als de respondenten terugdenken aan de activiteiten, staan amusement en plezier voorop. Maar achter de spelactiviteiten gingen vaak de socialistische waarden en de boodschap van betrokkenheid en verbinding schuil. Van indoctrinatie was volgens Jacqui echter geen sprake: 'Ik heb nooit het gevoel gehad dat men het opdrong. Want op een bepaald moment, als je dan tiener wordt, dan moet men niet echt gaan proberen van opdringen want dan komt er een opstand. Dus, ik heb dat gevoel nooit gehad, ik heb er mij altijd goed bij gevoeld.'⁵²

Voormalig Jongvalkenleidster Rachel Vandebossche zegt hierover: 'Wel, ik denk dat die kinderen in die tijd, op die leeftijd, nog

iets te jong waren. Maar ze werden dan toch wel, laat ons zeggen, in onze geest opgeleid. Wij probeerden ze kameraadschappelijk met elkaar om te laten gaan.'⁵³ En dat is ook wat de meeste respondenten hebben onthouden. De boodschap van solidariteit, gelijkheid en vriendschap sijpelt in al hun verhalen door. Een boodschap die de meesten hun hele leven hebben megedragen. 'Ge kreeg daar heel uw levenshouding mee, een socialistische levenshouding, die ze nu niet meer kennen natuurlijk. Maar wij waren daar fier op dat wij Rode Valken waren en dat wij deel uitmaakten van een heel brede socialistische beweging, dat wel', benadrukt Willy Seeuws.⁵⁴

Op gelegenheden zoals 1 mei, was de ideologische invloed wel iets manifester. Ook bij de oudere Pioniers/Kernvalken waren discus-

Rode Valken tijdens een fietstocht in Oostende, 1934. (Amsab-ISG, Gent)

sies over de kern van het socialisme directer. Willy Seeuws: 'We hebben ook heel veel interessante professoren in filosofie gehad die over het socialisme kwamen praten, niet de minste. En later, niet bij de Rode Valken maar bij de oudere en bij de vorming van jeugdleiders, hebben wij ook heel wat meegegeven als achtergrond, als geschiedenis. Het vult mekaar allemaal aan natuurlijk.'⁵⁵

De Rode Valk binnen het rijk der vogels: wij versus zij

Dat tussen de Valken een sterke band bestond, is intussen duidelijk, maar hoe stonden zij tegenover andersdenkenden? De Rode Valkenwet, het ideologische basisdocument van de beweging dat uit twaalf fundamentele principes bestond, kan hierover inzicht verschaffen.⁵⁶

De derde stelling van de wet benadrukte dat Valken anderen moesten helpen waar ze konden. Dat beperkte zich niet tot medesocialisten, maar strekte zich uit over de hele samenleving. De Valk moest een toonbeeld zijn van hulpvaardigheid. Solidariteit met de medemens mocht geen dode letter blijven. Maar wat als die medemensen een uitgesproken andere of zelfs tegenovergestelde mening hadden? Het vierde principe van de Valkenwet stelde duidelijk dat een Rode Valk respect moest hebben voor iemands eerlijke overtuiging, ook wanneer die niet strookte met de ideologie van de Valken. Ook andere waarden en normen verdienden begrip. De Rode Valken en Pioniers droegen verdraagzaamheid hoog in het vaandel. Als Rode Valken hun mening mochten hebben en verkondigen, dan hadden anderen evengoed dat recht. De uitwisseling van verschillende visies was volgens de organisatie zelfs bevorderlijk voor de ontwikkeling van de Valken. Ze verplichtte hen om na te denken over hun

eigen standpunten. Een open houding droeg constructief bij aan de discussie, terwijl fanatisme leidde tot starheid. Zo vroeg het SJJ zich bijvoorbeeld af of 'een jongen, die misdienaar is, geneigd [zou, red.] zijn bij ons te komen als we hem op straat uitjouwen voor 'pilarenbijter'?'⁵⁷

In de zesde stelling werd echter benadrukt dat het de plicht was van elke Rode Valk en Pionier om moedig uit te komen voor zijn eigen overtuiging. Als een Valk het oneens was met iemand moest hij dat ook zeggen en verduidelijken. Het is gemakkelijk om conflicten uit de weg te gaan en achter iemands rug te roddelen, wanneer die geen kans heeft om zich te verdedigen. De organisatie was overtuigd van de oprechtheid en rechtvaardigheid van de eigen ideologie. Daarom moest die ook trots verkondigd worden.⁵⁸

De organisatie zette dus niet in op een vijandig wij-zij-denken. Ze wilde zich natuurlijk wel zichtbaar onderscheiden van andersdenkenden en probeerde een zekere trots mee te geven aan haar leden: zij hadden voor het beste alternatief gekozen.

Maar vond deze constructieve houding wel aanhang onder de leden? Het beeld dat de respondenten ophangen, strookt met de visie van de organisatie. Over het algemeen stonden de leden verdraagzaam tegenover andere bewegingen, al merkten de respondenten wel op dat er weinig gelegenheid was voor contact. Er werd hun gevraagd om andere jeugdbewegingen te respecteren, maar daarbij werd wel benadrukt dat de eigen beweging net dat tikkeltje beter was. De meeste respondenten erkennen ook de waarde van jeugdwerk in het algemeen. Wat de ideologische insteek van de andere bewegingen ook was, ze boden nog altijd een nuttige en ont-

Een stand met de Rode Valkenwet op een partij-tentoonstelling in Ronse in 1938. (Amsab-ISG, Gent)

S.A.V. ROODE VALKEN

De Wet van de Roode Valken

1. Wij, Roode Valken, weten ons doel van de strijdende arbeidersklasse.
2. Wij, Roode Valken, willen goede kameraden van elkaar zijn.
3. Wij, Roode Valken, willen anderen helpen waar wij kunnen.
4. Wij, Roode Valken, hebben eerbied voor iedere eerlijke overtuiging ook wanneer ze niet de onze is.
5. Wij, Roode Valken, stellen vertegenwoordigers in onze leiding.
6. Wij, Roode Valken, komen moedig voor onze meening uit.
Wij praten niet achter andermans rug.
7. Wij, Roode Valken, streven naar waarheid. Met gegeven woord is ons heilig. Wij willen nauwgezet en trouw onze plichten vervullen.
8. Wij, Roode Valken, streven naar eertheid in woorden en daden.
9. Wij, Roode Valken, streven naar zuchteloosheid en moed. Wij gebruiken geen alcohol en geen tabak.
10. Wij, Roode Valken, verzekeren ons lichaam door zuiverheid, sport en harding.

spannende bezigheid voor de jongeren. Een slecht woord over de scouts of Chiro kwam niet over hun lippen.⁵⁹

Verschillende oud-leden hadden ook vrienden buiten de socialistische kringen en vonden dit heel normaal. Zo ging Nelly Van Royen zelfs met een katholieke vriendin mee naar de kerk: om dat ook eens mee te maken.⁶⁰ Anderen, zoals Luis Fernandez die van Spanje afkomstig was, moesten om persoonlijke redenen dan weer weinig weten van het katholicisme. Fernandez' komst naar België ging gepaard met pijnlijke herinneringen aan de positie van de katholieke kerk voor en tijdens de Spaanse burgeroorlog.⁶¹

Op symbolisch geladen momenten, zoals bijvoorbeeld tijdens de tweede schoolstrijd, kwamen de spanningen tussen socialisme en katholicisme wel meer aan de oppervlakte.⁶² Maar over het algemeen leek verdraagzaamheid het bij de oud-leden te halen van aversie.

Volgens de respondenten was dezelfde constructieve houding bij andere overtuigingen soms wel ver te zoeken, hoewel de een dit al wat meer ervaarde dan de andere. Uit de interviews blijkt dat de Rode Valken en Pioniers op twee zaken werden afgerekend. Zo werd de Valkenwerking vaak afgeschilderd als een puur politieke jeugdbeweging.⁶³ Helemaal onbegrijpelijk is dit niet. Op partijbijeenkomsten of socialistische optochten waren de Valken en Pioniers steeds prominent aanwezig. Ook tijdens verkiezingscampagnes was het niet ongewoon dat de jongeren een handje hielpen. Eens de leden uit de beweging vertrokken, sloten velen zich ook aan bij de socialistische partij. De banden tussen beide waren dus erg sterk.

Dat was voor sommige katholieken al voldoende om de kinderen en hun ouders te be-

stempelen als 'slechte invloeden'. Nelly Van Royen weet nog goed hoe zij tijdens de godsdienstles op school niet welkom was in de klas. Omdat ze niet gedoopt was, moest zij elke keer het lokaal verlaten. Haar lidmaatschap van de Valken maakte de leerkracht niet milder.⁶⁴ 'Al die andere jeugdbewegingen bekeken ons met veel argwaan en met spot', wist ook Willy Seeuws.⁶⁵ Dat kwam door de link met het socialisme, maar ook door het voor die tijd revolutionaire principe van co-educatie.

Bij de Rode Valken en Pioniers maakten jongens en meisjes deel uit van dezelfde groep. Voor hen was dit de gewoonste zaak van de wereld. Maar buiten de beweging werd dit gezien als onzedig, schaamteloos en losbandig. Conservatieve ouders mochten er niet aan denken dat hun kroost naar een gemengde beweging zou gaan, waar volgens hen alle remmen los konden. De scepsis van de buitenwereld was dus groot. Toch beleefden de leden zelf de gemengde groepen als natuurlijk en positief. Ze begrepen dan ook niets van alle heisa. Voor velen was co-educatie een manier om te leren hoe jongens en meisjes gepast en respectvol met elkaar konden omgaan. Volgens Willy Seeuws was het een 'vanzelfsprekendheid dat, als je op straat samenleeft, je toch ook in een educatieve jeugdbeweging moet kunnen leren samenleven.'⁶⁶ Onvermijdelijk werden er koppeltjes gevormd. Verschillende respondenten hebben de liefde van hun leven gevonden in de beweging en zijn nu nog altijd gelukkig samen.⁶⁷ Zolang de groeps sfeer er niet onder leed en ze zich verantwoordelijk gedroegen, waren stelletjes voor de leiding echter geen probleem.⁶⁸

Zeker meisjes leken door co-educatie sterker in hun schoenen te staan. Annie De Rudder vond zichzelf een stuk zelfverzekerder dan haar klasgenoten: 'Ik vergeleek mij dan met andere leerlingen in de klas. Ik was toch veel meer vrijgevochten, ik durfde veel meer

Wasplaats op een kamp van de Rode Valken in Lichtaart, ongedateerd. (Amsab-ISG, Gent)

mijn zegje doen. Ik kwam op voor mezelf. Dat zijn toch dingen die we daar ook eigenlijk geleerd hebben.’⁶⁹ De jongens leerden dan weer dat beide geslachten gelijkwaardig zijn. Voor Jacqui was dat heel gewoon: ‘Het is altijd een normaliteit geweest bij ons in de beweging dat die groepen gemengd waren. Iedereen heeft daar zijn eigen zeg en zijn standpunt. En iedereen zijn standpunt is evenveel waard.’⁷⁰ Het onbegrip van buitenstaanders liet dan ook een diepe indruk na.

Ook de Heilige Stoel was allerminst opgezet met de gemengde groepen. Tijdens de zondagse missen waren de Valken en Pioniers dan ook vaak de kop van Jut. ‘Zie daar, het zootje ongeregeld dat daar komt kamperen. Ja echt, de pastoor predikte dat’, wist Jeannine Verresen te vertellen.⁷¹ ‘Nog tot in het begin van de jaren 1960 waren er kampeerterrinen in Lichtaart en tot dan werd nog in de preekstoel geprekeerd dat de mensen best hun kinderen daar toch wel uit de buurt houden’, herinnert Cor Cornelissen zich.⁷² De katholieke kerk verkondigde dat trouwe parochianen die zich bekommerden om de zedelijkheid van hun kinderen er goed aan deden om ze ver weg te houden van de Valken. Ondanks dat stigma waren de Valken en Pioniers erg trots op hun jeugdbeweging en dat maakten ze op verschillende manieren kenbaar.

De Rode Valk als vertegenwoordiger van een ideologie

Van Rode Valken en Pioniers werd verwacht dat ze hun ideologie uitdroegen. En dat op verschillende vlakken en met verschillende symbolen. Allereerst moest hun gedrag onberispelijk zijn. Gematigdheid en controle vormen de kernboodschap van de negende stelling van de Rode Valkenwet. Dit moest blijken uit hun kledij, consumptie en vrijetijdsbesteding. De richtlijnen sloegen dus niet

alleen op het gedrag van de jongeren tijdens de bijeenkomsten van de Valken. Alcohol en tabak waren compleet uit den boze. Volgens de organisatie brachten deze ongezonde vormen van geldverkwisting niets dan ellende voor diegenen die zich ertoe lieten verleiden. Veel respondenten getuigen dan ook dat ze nooit tabak of alcohol hebben gebruikt. De organisatie verzette zich ook hevig tegen het burgerlijke amusementsleven.⁷³ Volgens haar hadden jongeren al die overdaad en luxe niet nodig: ‘Wij, Rode Valken, [...] in het gemeenschapsleven van horde en troep, op onze bijeenkomsten, wandelingen, en kampeertochten [willen, red.] tonen, hoe de eenvoudigste dingen ons de grootste vreugde kunnen bieden. Het zit 'm niet in de hoeveelheid en ook niet in de duurte of onze genoegens een heerlijke [sic] herinnering bij ons achterlaten, maar in de geest van echte kameraadschap, waarin we zo genoten hebben.’⁷⁴ Deze overtuiging uitte zich ook in het uniform. Dat was erg sober. Het blauwe arbeidershemd en de rode halsdoek, die de Valken kregen na het afleggen van een overgangsproef, vormden de kern. Om de gelijkheid tussen de leden te benadrukken, voegde de beweging nauwelijks andere gadgets of badges toe.⁷⁵ In de jaren 1960 nam het enthousiasme voor de sobere klederdracht echter geleidelijk af bij de leden.⁷⁶

Uit het tiende punt van de Wet bleek ook hoe sterk de beweging inzette op een goede lichamelijke ontwikkeling en gezondheid. De plek bij uitstek om deze twee punten in de praktijk te beleven, was de natuur. Fauna en flora verdienden de bescherming van de Valken, die hun verantwoordelijkheid moesten nemen. De Rode Valk was een behoeder van de natuur, waarvan hij met respect moest ge-

Postkaart van de Rode Valken. (Amsab-ISG, Gent)

Een
groet
van

de Rode Valken

Affiche met een vredesboodschap van de Rode Valken van Schaarbeek, 1975. (Amsab-ISG, Gent)

nieten. De natuur stond tegenover de drukke stad vol verlokkingen en gaf jongeren de kans om zich in optimale omstandigheden te ontwikkelen.⁷⁷ De natuur bleef voor de Valken over de verschillende generaties heen wél cruciaal. Uit de getuigenissen blijkt ook dat de leden de positie van de Valken en Pioniers ten opzichte van de natuur en het milieu revolutionair vonden. Een algemeen ecologisch bewustzijn kwam immers pas later met de opkomst van de groene bewegingen.⁷⁸ Luis Fernandez beschouwde zichzelf al als 'Groen

nog voor de Groenen bestonden.'⁷⁹ Het ultieme doel van de werking was een gezonde geest in een gezond lichaam. En dat kwam ook uitgebreid aan bod in de tijdschriften van de beweging, zoals *Vriendschap*, *Stuwing* en *De Schakel*.

Omdat de Valken zich onberispelijk moesten gedragen, was de beweging ook sterk gekant tegen geweld en wapens. Dit maakt deel uit van een breder antimilitarisme, dat een terugkerend motief was bij de Rode Valken. Al in 1930 schreef Gust De Muynck er

een publicatie over. Hij was een invloedrijk figuur binnen de Arbeidersjeugd en een sterk voorvechter van de gemeenschapsgedachte binnen de beweging. Om oorlog uit de wereld te helpen, ijverde De Muynck voor een totale ontwapening.⁸⁰ Jeannine Verresen probeerde in haar tijd als nationaal secretaris van de Valken om een verbod te doen invoeren op de verkoop van oorlogsspeelgoed. Zij en haar man Cor Cornelissen waren ook lid van het Anti-Fascistisch Front, waardoor ze soms in conflict kwamen met extreemrechtse organisaties.⁸¹

In 1979 raakte bekend dat België als NAVO-bondgenoot op Amerikaanse vraag raketten met atoomwapens zou stationeren. Veel Belgen vreesden voor hun veiligheid en verzetten zich ertegen. Op 23 oktober 1983 protesteerden honderdduizenden mensen in de grootste betoging ooit in België tegen de installatie van de kernraketten. Heel wat oud-leden hebben zich mee verzet tegen de plaatsing van atoomwapens op Belgische bodem.⁸²

Ook de Rode Valkenwet zelf vormde een belangrijk symbool. Hilda De Smedt zag raakpunten met andere ideologieën: 'Een goede vriendin die verschrikkelijk katholiek was had haar catechismus en ik had mijn Rode Valkenwet, dat komt overeen.'⁸³ Maar voor haar broer Patrick, die twee decennia later lid werd, was de wet al een stuk minder belangrijk. Het toont dat symbolen ook evolueren.

Het begin van een rood leven?

De Rode Valkenbeweging wilde overtuigde socialisten afleveren en streefde ernaar dat de leden het socialistische gedachtegoed integreerden en uitdroegen in hun dagelijks leven. De Rode Valkenwet vormde hierbij een belangrijk instrument. De wet gaf de leiders binnen de jeugdbeweging een vast referen-

tiekader dat als leidraad kon dienen. Op een originele en speelse manier, via verhalen en leuke activiteiten, gaven ze de boodschap door aan de jonge Valken.⁸⁴ Voor hen maakte het kennen en toepassen van de wet deel uit van de overgangsrituelen.

Het eerste principe van de wet zette meteen al de toon en verwees naar de bestaansreden van de jeugdbeweging: 'Wij, Rode Valken, voelen ons deel van de socialistische gemeenschap.' Er moesten socialistisch denkende en handelende mensen gevormd worden die, wanneer het nodig was, het rode vaandel konden overnemen van hun voorgangers om sociaal onrecht te bestrijden. Iedereen had dus een belangrijke taak te vervullen om een betere samenleving te vormen: 'Straks zullen wij het zijn die deze veroveringstocht dienen voort te zetten. Daarom bereiden wij er ons nu al op voor. [...] En met flinke stap marcheren we mee op achter de rode vlag, in het besef dat wij als arbeiderskinderen op die plaats horen, en dat morgen onze beurt komt om voor onze kinderen nog meer te veroveren, een wereld te scheppen met meer geluk, meer vrijheid en rechtvaardigheid, meer vrede. Ja, wij Rode Valken zijn één met de socialistische gemeenschap.'⁸⁵ De kameradschappelijke verbondenheid tussen de Valken en de bredere socialistische gemeenschap vormden de kernboodschap van dit eerste principe.

De tweede stelling wilde vooral de band tussen de Valken benadrukken: 'Wij, Rode Valken, willen goede kameraden van elkaar zijn.' De collectieve geest was sterk aanwezig bij de Valken en Pioniers. Zij moesten leren hun eigen voorkeuren opzij te zetten in het belang van de groep. Iedereen was gelijk en werd geacht elkaar te helpen. De jongeren moesten zich voor elkaar verantwoordelijk voelen, wat ook de kans op conflicten zou verminderen. Zoals eerder al besproken, zette de

beweging dan ook in op groepsversterkende activiteiten.⁸⁶ De eerste en de tweede regel van de wet waren onlosmakelijk met elkaar verbonden. Als er geen verbondenheid was tussen de leden, konden ze ook niet standhouden binnen de bredere socialistische beweging. Deze twee principes illustreren het sterkst de gemeenschapsvormende aspiraties van de beweging. Ook het twaalfde principe wees op de continuïteit binnen de jeugdbeweging: 'Wij, Rode Valken, willen goede Pioniers worden.' Na de Rode Valken werden de jongeren aangespoord om lid te worden van de Pioniers, de volgende stap in een goede socialistische ontwikkeling.⁸⁷ Deze drie principes illustreren samen het belang van eenheid binnen de socialistische beweging. De kinderen en jongeren moesten al vroeg worden opgenomen in de groep om later samen de socialistische principes verder te verspreiden. Een pittige ambitie, die de organisatie ook waarmaakte. De respondenten berichten unaniem over de stimulerende rol van de organisatie bij de band die er tussen hen bestond. 'Wij trachtten van alles en nog wat te organiseren om met zoveel mogelijk mensen contact te hebben en om daar een band te scheppen. Als je een band hebt, dan kun je ook een goede afdeling hebben en dat was belangrijk', herinnert Aalstenaar Jacqui Cottyn zich.⁸⁸

Voor veel oud-leden heeft het lidmaatschap van de Rode Valken en Pioniers een belangrijke bijdrage geleverd aan hun ideologische ontwikkeling. Ook Nelly Van Royen is sterk beïnvloed door de jeugdbeweging: 'Daar heb ik eigenlijk ook mijn sociaal bewustzijn kunnen ontplooiën en dat vind ik zeer belangrijk. Ik ben heel, heel blij met die periode uit mijn jeugd. Dat is mijn 'zijn', gelijk dat ik nog altijd ben.'⁸⁹ De meesten benadrukken ook het belang van hun ouders. Bij veel ouders leefde het socialistische gedachtegoed. Door hun

kinderen in te schrijven bij de Rode Valken wilden ze dat versterken.

Bij de meeste respondenten tekende het leven zich ook nadien definitief af tegen een rode achtergrond. Sommigen maakten de overstap naar de politiek, zoals Willy Seeuws en Leona Detiège. Anderen werden lid van eerder cultureel georiënteerde socialistische organisaties. De internalisering van de normen en waarden van de beweging lijkt dus geslaagd. Maar niet bij iedereen. Elie Bradt, die niet afkomstig was uit een 'socialistisch nest', spreekt over een betekenisvolle band met zijn medeleden. Maar de socialistische dimensie was voor hem minder relevant. Ook toen hij als leider actief was, probeerde hij niet om de socialistische boodschap te verspreiden. Hij wilde de kinderen in de eerste plaats een leuke en ontspannende tijd bezorgen. Tegenwoordig is hij lid van Morgenrood, vooral om er zijn vrienden terug te zien en minder om socialistische liederen te zingen.⁹⁰

Bij Cor Cornelissen en Jeannine Verresen, die lid waren van de Antwerpse Valken tijdens de jaren 1960, verdween het ideologische en pedagogische aspect in de loop der jaren dan weer meer naar de achtergrond. De Valkenwetten en de uniformen, eens trotse symbolen van de beweging, sloegen bij hen en hun tijdgenoten steeds minder aan.⁹¹

Het wegwijnen van hun geliefde beweging zagen veel oud-leden met verdriet aan. Patrick De Smedt, leider van het Trommelkorps, zet zijn activiteiten echter onverminderd voort. 'Wij zijn in het land nog een van de weinige Rode Valkenwerkingen, dus ik vind dat wij daar een verantwoordelijkheid hebben, een opdracht bijna, om dat in stand te houden. Dus ik zal daarvoor vechten met alle kracht die ik heb', vertelt Patrick overtuigd.⁹²

Een warm rood nest

Hoewel de beweging in de loop van de jaren 1960 begon af te takelen en ze nooit een ruim ledenbestand heeft kunnen opbouwen, was de impact niet min. Wat de Valken misten in kwantiteit, maakten ze goed in kwaliteit. Rond Antwerpen en Brugge zijn ze ook nu nog actief. In de rest van Vlaanderen zijn de Valken uitgevlogen. De koers van een groot deel van de zwerm werd echter onherroepelijk in linkse richting gestuwd, zoals treffend blijkt uit de getuigenissen.

In die verhalen valt ook op hoezeer de respondenten hebben genoten van hun tijd bij de Rode Valken en hoe ze nog steeds genieten van de vriendschappen die er zijn ontstaan. De getuigenissen staan bol van leuke ervaringen en anekdotes. De ongedwongen en natuurlijke aanpak van de Rode Valkenbeweging bleek duidelijk een succesformule. Volgens sommige respondenten was hun tijd bij de Rode Valken zelfs de mooiste tijd van hun leven. Roland Vandeweghe weet dat hij 'daar enorm veel aan [heeft, red.] gehad, zowel qua vriendschappen met leden onderling, maar ook qua sfeer en qua de opvatting van alles.' Hij is ook nog lang lid geweest van het koor Morgenrood. 'Trouwens het feit dat ik teruggegaan ben om te gaan meezingen met die anderen is gewoon het gevolg daarvan. Als ge er geen goede herinneringen aan hebt, gaat ge er niet bij gaan, keert ge niet terug', vertelt hij over het koor.⁹³

De band bleef volgens de getuigen ook bestaan nadat de leden hun eigen weg waren gegaan en elkaar zelfs een tijdlang uit het oog waren verloren.⁹⁴ Voor oud-senator Willy Seeuws, die er een socialistische carrière heeft opzitten, is het koor de perfecte illustratie van die ijzersterke band: 'Ik kan geen beter voorbeeld geven dan ons huidige senioren zangkoor, Morgenrood, dat ontstaan is door

de band die gebleven is, alhoewel we elkaar soms jaren niet meer gezien hebben, en die nog altijd zo hecht bestaat tussen mensen die dat meegemaakt hebben. Dat zijn vrienden voor het leven.' Voormalig burgemeester van Antwerpen Leona Detiège geeft dan weer aan dat ze ook zonder vaste organisatie contact hield. Zij leerde haar boezemvriendin Gerda Kempenaars kennen bij de Antwerpse Rode Valken: 'Het feit dat ik en Gerda hier samen zitten nu heeft te maken met onze jeugd. [...] Dat groeit en dat blijft zo. En zelfs als je mekaar in geen tien jaar ziet, dan nog zit die band daartussen.'⁹⁵

- 1 Pieter DE PAUW, Jeugdbewegingen in Vlaanderen; een onderzoek bij groepen, leiding en leden. Op: http://www.sociaalcultureel.be/jeugd/onderzoek/conclusies_JBonderzoek.pdf, 10/12/2010.
- 2 Filip COUSSEE, Youth work and social exclusion: learning from history? In: *Coyote Theme*, 11(2010)1, p. 18.
- 3 Martine VERMANDERE, Door Gelijke Drang Bewogen? De socialistische partij en haar jeugdbeweging, 1886-1944. In: *Bijdragen tot de Eigentijdse Geschiedenis*, 8(2001), p. 236.
- 4 David EASTON & Robert HESS, The Child's Political World. In: *Midwest Journal of Political Science*, 6(1962)3, pp. 229-230.
- 5 Martine VERMANDERE, Door Gelijke Drang Bewogen? [...], p. 255.
- 6 Martine VERMANDERE, Door Gelijke Drang Bewogen? [...], pp. 231-239.
- 7 Martine VERMANDERE, Door Gelijke Drang Bewogen? [...], p. 236.
- 8 Nathalie VAN LAECKE, *De zingende arbeidersjeugd: een vergelijkende benadering van het liedgoed bij de Socialistische en Katholieke Arbeidersjeugdbeweging (1925-1960)*, RUG, licentiaatsverhandeling, 1999, pp. 8-17.
- 9 Martine VERMANDERE, Vrijheid door verantwoordelijkheid. Coëducatie in de arbeidersjeugdbeweging. In: Denise DE WEERDT (red.), *Begeerte heeft ons aangeraakt: socialisten, sekse en seksualiteit*, Gent: Provinciebestuur Oost-Vlaanderen, 1999, pp. 324-326.

- 10 Marc DEPAEPE, Frederik HERMAN, Angelo VAN GORP, Frank SIMON, Over pedagogisering gesproken... vanuit het perspectief van de pedagogische historiografie. In: Marc DEPAEPE, Frederik HERMAN, Angelo VAN GORP, Frank SIMON, Pieter DHONDT (reds.), *Pedagogische historiografie: een socio-culturele lezing van de geschiedenis van opvoeding en onderwijs*, Leuven: Acco, 2011, pp. 74-75.
- 11 Martine VERMANDERE, Door Gelijke Drang Bewogen? [...], pp. 236-237.
- 12 Constance DOOMS, *De Belgische Socialistische Arbeidersjeugdbeweging in het Interbellum (1923-1940)*, RUG, licentiaatsverhandeling, 1984, pp. 194-196.
- 13 Martine VERMANDERE, Door Gelijke Drang Bewogen? [...], pp. 249-251.
- 14 Frits VANDEN ABEELE, *De Socialistische Jeugdbeweging in Vlaanderen: Ontwikkeling, Organisatie en Werking. Bijdrage tot een vergelijkende studie*, KULeuven, licentiaatsverhandeling, 1979, pp. 82-84.
- 15 Frits VANDEN ABEELE, *De Socialistische Jeugdbeweging [...]*, pp. 82-88.
- 16 Nathalie VAN LAECKE, *De zingende arbeidersjeugd [...]*, pp. 15-17.
- 17 Amsab-ISG, Archief Rode Valken S/1993/525 (onverwerkt archief), Doos 56.
- 18 Nathalie VAN LAECKE, *De zingende arbeidersjeugd [...]*, pp. 15-17.
- 19 Zie: <http://www.rodevalken.be/about/>; <http://rodevalkenbrugge.blogspot.be/>, laatst geraadpleegd op 01/05/2017.
- 20 Gerard DELANTY, *Community*, Abingdon: Routledge, 2009, pp. 1-5.
- 21 Gerard DELANTY, *Community*, [...], pp. 81-86.
- 22 Robert PUTNAM, Bowling alone: America's decline of social capital. In: *Journal of Democracy*, 6(1995)1, pp. 65-78.
- 23 John WALSH & Steven HIGH, Rethinking the concept of community. In: *Histoire Sociale/Social History*, 1999, pp. 255-273.
- 24 John WALSH & Steven HIGH, Rethinking the concept [...], pp. 261-263.
- 25 Norbert ELIAS & John SCOTSON, *De gevestigden en de buitenstaanders. Een studie van de spanningen en machtsverhoudingen tussen twee arbeidersbuurten*, Utrecht: Spectrum, 1976, 248 pp.
- 26 John WALSH & Steven HIGH, Rethinking the concept [...], pp. 267-273.
- 27 Interviews met Luis Fernandez en Roland Vandeweghe door Yani Hemeryck, 02/04/2016 en 31/03/2016.
- 28 Amsab-Instituut voor Sociale Geschiedenis, Persoonsarchief Nic Bal, nr. 69; Frits VANDEN ABEELE, *De Socialistische Jeugdbeweging [...]*, pp. 83-84.
- 29 Amsab-ISG, Socialistisch Jeugdleidersinstituut, nr. 51 en nr. 56.
- 30 Amsab-ISG, Socialistisch Jeugdleidersinstituut, nr. 52 en nr. 56.
- 31 Amsab-ISG, Persoonsarchief Julien Van Nevele, nr. 24.
- 32 Amsab-ISG, Archief Rode Valken S/1993/525 (onverwerkt archief), Doos 12.
- 33 Amsab-ISG, Persoonsarchief Julien Van Nevele, nr. 29.
- 34 Geert VAN GOETHEM & Hendrik OLLIVIER, *De roos op de revers: 100 jaar 1 mei in woord en beeld*, Gent: AMSAB, 1990, pp. 74-76.
- 35 Amsab-ISG, Archief Rode Valken S/1993/525 (onverwerkt archief), Doos 12.
- 36 Amsab-ISG, Persoonsarchief Julien Van Nevele, nr. 24.
- 37 Interviews met Elie Bradt en Rachel Vandebossche door Yani Hemeryck, 07/03/2016 en 21/03/2016.
- 38 Interviews met Cor Cornelissen, Jeannine Verresen en Jacqui Cottyn door Yani Hemeryck, 12/03/2016 en 11/04/2016.
- 39 Interview met Willy Seeuws door Yani Hemeryck, 29/02/2016.
- 40 Interview met Roland Vandeweghe door Yani Hemeryck, 31/03/2016.
- 41 Interview met Jacqui Cottyn door Yani Hemeryck, 11/04/2016.
- 42 Interview met Elie Bradt door Yani Hemeryck, 07/04/2016.
- 43 Interview met Nelly Van Royen door Yani Hemeryck, 28/03/2016.
- 44 Interview met Roland Vandeweghe door Yani Hemeryck, 31/03/2016.
- 45 Interview met Willy Seeuws door Yani Hemeryck, 29/02/2016.
- 46 Interview met Willy Seeuws door Yani Hemeryck, 29/02/2016.
- 47 Interview met Willy Seeuws door Yani Hemeryck, 29/02/2016.
- 48 Marc UYTTERSROT, *De Rode Roos in de Vuist: Ontstaan, Groei en Ontwikkeling van de Socialistische Arbeidersbeweging in Aalst*, Aalst: Curieus, 2012, pp. 274-276.
- 49 Interviews met Nelly Van Royen, Jacqui Cottyn en Willy Seeuws, 28/03/2016, 11/04/2016 en 29/02/2016.
- 50 Interviews met Jacqui Cottyn, Nelly Van Royen en Roland Vandeweghe, 11/04/2016, 28/03/2016 en 31/03/2016.
- 51 Interview met Jacqui Cottyn door Yani Hemeryck, 11/04/2016.
- 52 Interview met Jacqui Cottyn door Yani Hemeryck, 11/04/2016.

- 53** Interview met Rachel Vandenbossche door Yani Hemeryck, 21/03/2016.
- 54** Interview met Willy Seeuws door Yani Hemeryck, 29/02/2016.
- 55** Interview met Willy Seeuws door Yani Hemeryck, 29/02/2016.
- 56** Socialistisch Jeugdleadersinstituut (SJI), *Rode Valken: Rode Valkenwet*, Brussel: Socialistisch Jeugdleadersinstituut, 1955, 16 pp.; Koos VORRINK, *Rode Valkenwet en haar toelichting: voor de Rode Valken en het Rode Valkenkader*, Amsterdam: Arbeidersjeugdcentrale, 1932, 16 pp.
- 57** SJI, *Rode Valken [...]*, p. 8.
- 58** SJI, *Rode Valken [...]*, pp. 6-8, 10.
- 59** Interviews met Cor Cornelissen, Hilda De Smedt en Gerda Kempnaars door Yani Hemeryck, 12/03/2016, 18/04/2016 en 08/04/2016.
- 60** Interview met Nelly Van Royen door Yani Hemeryck, 28/03/2016.
- 61** Interview met Luis Fernandez door Yani Hemeryck, 02/04/2016.
- 62** Interviews met Willy Seeuws en Leona Detiège door Yani Hemeryck, 29/02/2016 en 08/04/2016.
- 63** Interview met Willy Seeuws door Yani Hemeryck, 29/02/2016.
- 64** Interview met Nelly Van Royen door Yani Hemeryck, 28/03/2016.
- 65** Interview met Willy Seeuws door Yani Hemeryck, 29/02/2016.
- 66** Interview met Willy Seeuws door Yani Hemeryck, 29/02/2016.
- 67** Interviews met Cor Cornelissen, Jeannine Verresen, Luis Fernandez en Annie De Rudder door Yani Hemeryck, 12/03/2016 en 02/04/2016.
- 68** Amsab-ISG, Archief Rode Valken S/1993/525 (onverwerkt archief), Doos 55.
- 69** Interview met Annie De Rudder door Yani Hemeryck, 02/03/2016.
- 70** Interview met Jacqui Cottyn door Yani Hemeryck, 11/04/2016.
- 71** Interview met Jeannine Verresen door Yani Hemeryck, 12/03/2016.
- 72** Interview met Cor Cornelissen door Yani Hemeryck, 12/03/2016.
- 73** SJI, *Rode Valken [...]*, pp. 13-14.
- 74** Koos VORRINK, *Rode Valkenwet en [...]*, pp. 12-13.
- 75** Interviews met Willy Seeuws en Gerda Kempnaars door Yani Hemeryck, 29/02/2016 en 08/04/2016.
- 76** Interviews met Cor Cornelissen en Jeannine Verresen door Yani Hemeryck, 12/03/2016.
- 77** SJI, *Rode Valken [...]*, pp. 14-16.
- 78** Interview met Willy Seeuws door Yani Hemeryck, 29/02/2016.
- 79** Interview met Luis Fernandez door Yani Hemeryck, 02/04/2016.
- 80** Amsab-ISG, Persoonsarchief Sylvain Libert, *Ontwapping of Ondergang*.
- 81** Interviews met Cor Cornelissen en Jeannine Verresen door Yani Hemeryck, 12/03/2016.
- 82** Interviews met Willy Seeuws, Elie Bradt, Nelly Van Royen, Luis Fernandez en Leona Detiège door Yani Hemeryck, 29/02/2016, 07/03/2016, 28/03/2016, 02/04/2016 en 08/04/2016.
- 83** Interview met Hilda De Smedt door Yani Hemeryck, 18/04/2016.
- 84** SJI, *Rode Valken [...]*, p. 1.
- 85** SJI, *Rode Valken [...]*, p. 4.
- 86** SJI, *Rode Valken [...]*, pp. 2-5.
- 87** SJI, *Rode Valken [...]*, p. 16.
- 88** Interview met Jacqui Cottyn door Yani Hemeryck, 11/04/2016.
- 89** Interview met Nelly Van Royen door Yani Hemeryck, 28/03/2016.
- 90** Interview met Elie Bradt door Yani Hemeryck, 07/04/2016.
- 91** Interviews met Cor Cornelissen en Jeannine Verresen door Yani Hemeryck, 12/03/2016.
- 92** Interview met Patrick De Smedt door Yani Hemeryck, 17/03/2016.
- 93** Interview met Roland Vandeweghe door Yani Hemeryck, 31/03/2016.
- 94** Interviews met Nelly Van Royen en Annie De Rudder door Yani Hemeryck, 28/03/2016 en 02/04/2016.
- 95** Interview met Willy Seeuws door Yani Hemeryck, 29/02/2016.
- 96** Interviews met Leona Detiège en Gerda Kempnaars door Yani Hemeryck, 08/04/2016.